

Vránová, V. 2013: Struktura osídlení v období popelnicových polí na střední Moravě. Archaeologiae Regionalis Fontes 12. Olomouc.

Publikácia sa zaoberá analýzou a syntézou sídelnej štruktúry a využitím krajiny človekom v obdobiach mladšej a neskorej doby bronzovej a doby halštatskej v priestore strednej Moravy. Jej hlavnou úlohou je doplnenie doposiaľ získanej prameňovej základne a sídelnej siete o komplexné spracovanie výsledkov výskumov metódami priestorovej archeológie s využitím GIS. Týmto komplexným spracovaním sídelnej siete sa líši od predchádzajúcich publikácií zaoberajúcich sa územím strednej Moravy.

K štúdiu sídelnej štruktúry popelnicových polí nebola využitá presne geograficky vymedzená oblasť, ale umelo vyňatý krajinný transekt o rozlohe 20x20 km. Jeho severojužnú osu tvorila rieka Morava a v jeho centre ležalo mesto Olomouc. Toto územie bolo v mladšej dobe bronzovej osídlené kultúrou lužickou a v neskorej dobe bronzovej a dobe halštatskej kultúrou slezskoplatěnickou.

Charakteristika osídlenia na strednej Morave v mladšej a neskorej dobe bronzovej a v dobe halštatskej:

Súčasťou danej publikácie bolo aj súhrnné podanie informácií o charakteristike osídlenia a zoznam preskúmaných lokalít. Dokladá, že vo vymedzenom transekte bolo doposiaľ doložených 114 lokalít zo všetkých troch období (BD-HD/LTA). Mladšia doba bronzová je zastúpená na 64 lokalitách, z ktorých 40 pozostáva zo sídlištných nálezov. Pohrebné areály sú lokalizované na 24 lokalitách, z ktorých 8 sa nachádzalo priamo pri sídlištných areáloch. Neskorá doba bronzová je zastúpená na 44 lokalitách, z ktorých 24 lokalít obsahuje sídlištné nálezy a 13 lokalít pohrebné areály. Z preskúmaného územia máme nálezy 3 depotov. Do mladšej DB spadá nález z lokality Olšany – V močálech. Z neskorej DB máme dve lokality: Dolany – Sádek a lokalitu Dolany – Amerika. Halštatské lokality sú na študovanom území preukázané v 46 prípadoch, z toho sa 31 lokalít radí medzi sídelné areály. Pohrebné areály sú doložené na 6 lokalitách. Z doby halštatskej pochádza jeden depot bronzových nádob v rebrovanej ciste z lokality Náklo – rybník Podkova.

Vzťahy medzi prírodnými faktormi a sídelnými štruktúrami:

Jednou z použitých metód pri sledovaní sídelnej štruktúry bola analýza vzťahu prírodných podmienok k osídleniu. Pre celý skúmaný úsek bol vytvorený digitálny model reliéfu, do ktorého sa na základe použitých metód GIS vkladali hodnoty environmentálnych prvkov. Výsledkom bolo zistenie, že niektoré zložky prírodného prostredia mali pre vytvorenie sídelného areálu význam väčší než iné. Jedným zo skúmaných faktorov bola nadmorská výška. Z analýzy vyplynulo, že 89% lokalít sa sústredilo v nadmorskej výške od 200-250 m, priemerné nadmorské výšky sa medzi jednotlivými obdobiami výrazne nelíšili a osídlenie sa koncentrovalo do nižšie položených polôh Stredomoravskej a Blatskej nivy. Faktor vzdialenosti areálu od vodného zdroja preukázal priemernú vzdialenosť v mladšej dobe bronzovej na 255 m s rozsahom od 45 – 676 m. V neskorej dobe bronzovej to bolo 263 m a v dobe halštatskej vzdialenosť 225 m od vody. U areáloch presahujúcich vzdialenosť 500 m od vody sa predpokladá prítomnosť bližšieho vodného zdroja – studňa, prameň. Pri štúdiu závislosti od vodného zdroja sa práca sústredila aj na spomínané depoty spadajúce do týchto období. Zistilo sa, že všetky nálezy mali určitý vzťah k vodnému prostrediu. Všetky sa nachádzali blízko vodoteče a tri z nich Dubany – Amerika, Olšany u Prostějova – V močálech

a Náklo – rybník Podkova sa nachádzali v bažinatom a podmáčanom teréne. Práve z týchto aspektov sa usúdil ich pôvod uloženia ako symbolický a ritualizovaný. Ďalším skúmaným faktorom bola svažitosť terénu, ktorá sa počas celého trvania komplexu popolnicových polí pohybovala v rozmedzí od 0°-5°. Vo všetkých obdobiach sa vyskytovala takmer nulova svažitosť terénu a svažitosť nad 5° sa skoro nevyskytovala. Faktor osídlenie podľa orientácie svahu preukázal orientovanosť na všetky svetové strany a predpokladá sa, že väčšina lokalít nebola zakladaná podľa orientácie svahu. Analýza pedologických pomerov ukázala, že až 90% lokalít ležalo na pôdach kvalitných a to na černozeiach, nivných pôdach a hnedozemiach. Pri analýze klimatických podmienok sa zistilo, že sa celé obdobie popolnicových polí nachádzalo v dnešnej teplej, mierne vlhkej klíme. Výraznejší vplyv klimatických podmienok na dané územie sa výraznejšie prejavila až v globálnejšou merítku.

Metóda modelovania sídelného rozsahu:

Publikácia sa zamerala aj na metódu modelovania sídelného rozsahu v období popolnicových polí, kedy bol na základe výpočtu jednej odhadovanej hospodárskej komunity a jej ekonomických potrieb vytvorený hypotetický model sídelného areálu. Na základe tohto modelu bol rozsah jedného sídelného areálu odhadnutý na vzdialenosť polomeru 2 km od sídliska. Táto vzdialenosť mala predstavovať približne 30 minút chôdze. Na celom tomto území sa predpokladá prítomnosť obytných, výrobných, skladovacích a pohrebných komponentov. Z výsledkov metódy sa zistilo, že koncentrovanosť osídlenia prebiehala hlavne v dvoch pásoch, pozdĺž pravého brehu rieky Morava a okolo rieky Blaty. Osídlenie sa koncentrovalo v oblastiach s najpriaznivejšími prírodnými podmienkami, sídelné areály tvorili hustú sídelnú sieť, ktorej štruktúra sa za celé tri obdobia nijako výrazne nemenila. Hustá sídelná sieť takisto predpokladá maximálne využitie krajiny a kontinuita osídlenia stabilné hospodárstvo s intenzívnym lesným manažmentom. U pohrebných areálov boli v sídelnej štruktúre vyzorované dve preferované polohy. Jednou bolo umiestnenie priamo pri sídlisku, druhou umiestnenie na rozhraní dvoch sídelných areálov. V prvom prípade by mohlo ísť o pohrebiská „rodinné“ v prípade druhom spoločné pre viac komunit. Niektoré pohrebiská sa nachádzajú mimo sídelné areály. U týchto pohrebísk sa predpokladá existencia zatiaľ neobjavených sídelných areálov. Odpovedá to aj ich umiestneniu pri vodných tokoch.

Záver:

Práca svojím komplexným spracovaním regiónu strednej Moravy v období mladšej, neskorej DB a doby halštatskej metódami priestorovej archeológie s využitím GIS podáva akoby pohľad z hora na dané územie. Poukazuje na sídelné vzťahy medzi jednotlivými areálmi a jednotlivými obdobiami, čím sa odlišuje od predošlých prác zaoberajúcich sa týmto územím. Prispieva k rozšíreniu nových znalostí o skúmaní štruktúr osídlenia. Dochádza k záveru, že medzi faktory, ktoré značne ovplyvňovali podobu sídelnej štruktúry po celú dobu komplexu popolnicových polí patrili nadmorská výška, vzdialenosť od vodného zdroja, pôdne pomery a svažitosť terénu. Naopak expozícia svahu nezohrávala dôležitú úlohu a vplyv klimatických podmienok sa ukázal ako patrný až v nadregionálnych súvislostiach. Vo výsledkoch svojej práce autorka predpokladá, že sídelné územie komplexu popolnicových polí tvorilo celistvú kultúrnu krajinu pozostávajúcu z obytných a výrobných areálov, pastvín, lúk, polí, lesov, pohrebných areálov, ale aj z miest rituálnej povahy ako napríklad z depotov bronzov.

